

μακρυθῆ τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ ἀπωλέσῃ τὴν περὶ ἐαυτοῦ κοινήν ὑπόληψιν· ἡ Ἠρώδης μὴ κακία ἀλλάξῃ συνίσιν αὐτοῦ, ἡ δόλος ἀπατήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ, ἀρεστὴ γὰρ ἢ κυρίως ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ἐσπευσεν ἐκ μέσου ποινῆς· Σοφ Σολομ. κεφ Δ. Μόνος ἰφόντι ὁ θάνατος ἐπικυροῖ τοῦ ἀνθρώπου τὴν φήμην.

Διὰ τοῦτο, ἐκτός καὶ ἄλλων λόγων, ἀποφεύγομεν ἐκ ρύσεως νὰ ἐγκωμιάσωμεν τινα πρὶν ἀποθάνῃ· ἐπειδὴ ἐφ' ὅσον ζῶν αὐτὸς μεταβάλλεται, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ μεταβάλωμεν τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην· ὥστε ἐν συντόμῳ, καθὼς οὔτε εὐδαίμων, οὔτε κακοδαίμων πρὸ τοῦ τέλους θεωρεῖται, οὕτως οὔτε πλημμελής, οὔτε ἀγαθὸς ἀρμόζει νὰ λέγηται.

Ὅθεν καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἐρωτηθεὶς ἂν αὐτὸς, ἢ ὁ Χαβρίας, ἢ ὁ Ἰρικρατὴς ἦτο μάλιστα ἐπαίνων ἄξιος· μόνον μετὰ θάνατον ἡμῶν θέλεις λάβει ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, εἶπεν.

Ἄλλ' ὅσον λυπεῖ τὸν χρηστὸν ἄνθρωπον ἡ ἰδέα ὅτι ὑπόκειται εἰς ἰσχυρὰς μεταβολάς, τόσον δοξάζεται δεξιὰ διαμένει εὐσταθὲς εἰς τὰ φρονήματα καὶ τὰς πράξεις, διατηρεῖ δὲ ἀκλόνητον τὸ ἦθος αὐτοῦ μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς.

Τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου παρωμοιάσθη συγχάσις πρὸς τὴν αἰφνίδιον παῦσιν τεχνικοῦ δράματος, ὅπου οἱ πρῶτιστοι ὑποκρίται ἐνεργοῦσιν εἰσέτι, ὅποια δὴ ποτε τύχη ἢ μοῖρα, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπόκεινται. Σπανίως εὐρίσκομεν εἰς ὅλην τὴν Ῥωμαϊκὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἐνδοξόν τινα ἄνδρα, τοῦ ὁποῦ ὁ θάνατος δὲν ἐπεκρίθη παρὰ τῶν συγγραφέων, ἢ ἄλλων κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς εὐφυΐας καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ. Ὁ Σάνιν Ἑβριμὼν ἐξυμνεῖ ἰδιαιτέρως τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Πετρωνίου Arhiter κατὰ τὰ ἐσχάτα τῆς ζωῆς του, ὡς ὑπερβαίνουσιν τὴν ἀνδρίαν τοῦ Σενέκα, τοῦ Κάτωνος καὶ τοῦ Σωκράτους. Ἄλλ' ἀνακριδῶς ὁ ἀγγιχούστατος οὗτος συγγραφεὺς φιλοτιμούμενος νὰ διασέρῃ τῶν ἄλλων ὡς ἀνακαλύπτων νέα πράγματα ἐξέφρασε τοιαύτην κρίσιν. Διότι τί ἄλλο κυρίως ἦτο τὸ πλεονέκτημα τοῦ Πετρωνίου, εἰμὴ ὅτι ἀπέθανεν ἱλαρὸς καὶ εὐθυμὸς ὡς καὶ ἐζήσεν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ βίος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἄσματος καὶ ἀκόλαστος, ἡ περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ ἀνδρία ἦτο μᾶλλον κουφότης καὶ ἀκηδία, ἢ ἀληθὲς δύναμις τῆς ψυχῆς. Ἄλλ' ἡ ἀπόφασις τοῦ Σωκράτους προήλθεν ἐκ πάντῃ διαφόρων ἀφορμῶν, τῆς συνειδήσεως δηλ. τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ πολιτείας καὶ τῆς ἐλπίδος αἰωνίας μακαριότητος. Καθαρὰν δὲ εὐθυμίαν ἀποθνήσκων εἰδείξε μᾶλλον ὁ ἡμέτερος συμπατριώτης Thomas More περιθόητος μὲν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα, προσέτι δὲ καὶ κατὰ τὴν περὶ τούτους λόγους ἀγγίζουσαν καὶ εὐτραπέλιαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐρασμος τὸν ἐκάλεσε δευτέρου Δημόκριτον· ἀπέθανε δὲ διὰ θρησκευτικὴν ἐρίδα· ὅθεν τιμᾶται ὡς μάρτυς ὑπὸ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως. Ἡ γλυκυθυμία, τὴν ὁποίαν εἰδείξε δι' ὅλου τοῦ βίου, οὐδαμῶς τὸν ἐγκατέλιπε καὶ περὶ τὴν ὥραν αὐτῆς τοῦ θανάτου· ἐπειδὴ διετήρησε τὴν αὐτὴν ἀγαλλίαςιν καὶ ἐπὶ τῆς λαιμοτομίου, τὴν ὁποίαν συνείθιζε νὰ δεικνύῃ ἐπὶ τῆς τραπέζης του. Ὅτε δὲ ὑπέκλινε τὴν κεφαλὴν εἰς τὸν δῆμιον ἐδῶκε δειγμάτων τῆς αὐτῆς φαιδρότητος, ὁποίαν εἶχε πάντοτε ἐπὶ τῶν συνηθῶν πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ συνδιαλέξεων.

Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐχρημάτισεν ὡς ἡ ζωὴ, καὶ οὔτε προσποιήσις, οὔτε βία τις τὸν ἐμόλυναν. Δὲν ἐθιώρῃσε τὴν ἐπικειμένην τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀποτομῆν ὡς συμβεβηκὸς ἄξιον νὰ μεταβάλῃ τὸ πνεῦμά του. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέθνησκε πιστεύων ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἐνόμισεν αἰτοπον πᾶν σημεῖον λύπης καὶ θλίψεως κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν· διότι οὐδὲν εἶχε δυνάμενον νὰ ταπεινώσῃ τὸ φρόνημά του καὶ νὰ καταπλήξῃ τὴν ἀνδρίαν του.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο δὲν φοβούμεθα μήπως εὐρημιμητὰς· διότι ὁ φυσικὸς φόβος τοῦ ἀνθρώπου τὸν προφυλάττει κατὰ τοῦτο. Παρατηρῶ μόνον ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ ἀπάθεια τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἦδεν εἶναι παρρησιόχῃ εἰς ἄλλον διαφέροντα κατὰ τὴν ἰλαρότητα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου του.

Ἐνθυμούμαι ἤδη καὶ ἄλλον ἄνθρωπον, ὅστις εἰδείξεν ἄτρομον μεγαλοψυχίαν εἰς τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς του στιγμὰς, καὶ ἐκφαντικωτέραν παρ' ὅσον συνήθως εὐρίσκομεν μετὰ τῶν περικλεεστάτων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἀναφέρεται δὲ αὕτη παρὰ τοῦ Ἀββᾶ Βερτώ εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ ἱστορίαν τῆς Πορτογαλλίας.

Οἱ ἐκ τῶν Σεβαστιανῶν βασιλεῖς τῆς Πορτογαλλίας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μαυριτανίαν διὰ νὰ καταβάλῃ μὲν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν βασιλεύοντα Μουλῆ Μολούκ, νὰ ἀναβιβάσῃ δὲ τὸν ἀνιψιὸν του ἐπ' αὐτοῦ, ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἐφθείρετο ὑπὸ νόσου, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν ἀνάγον. Καὶ ὅμως ἡτοιμάσθη νὰ ὑποδεχθῇ τὸν φοβερόν ἐχθρόν του. Ἦτο δὲ τοσοῦτον ἐξηντημένος ἐκ τοῦ πάθους, ὥστε οὔτε μίαν ἡμέραν ἤλπιζε νὰ ζήσῃ ὀλόκληρον, ὅτε συνῆψε τὴν τελευταίαν μάχην. Διαλογιζόμενος ὅμως ὁποῖον θλιβερόν ἀποτέλεσμα ἐπαπειλεῖ καὶ τὰ τέκνα καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἂν δὲν προλάβαν νὰ ἀποπερατώσῃ αὐτὸς τὸν πόλεμον, διέταξε τοὺς προέχοντας τῶν ταξιαρχῶν του, ἂν συνέβαιnen ὁ θάνατος διαρκούντος ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, νὰ μὴ τὸν φανερώσωσιν εἰς τὸν στρατόν, νὰ περιφέρωνται δὲ πέριξ τοῦ φορείου, ὅπου ἔκειτο ὁ νεκρὸς αὐτοῦ, ὡς ἂν ἤθελον νὰ λάβωσι παρ' αὐτοῦ παραγγελίας κατὰ τὸ σῆνθος. Πρὶν δὲ συγκροτηθῇ ἡ μάχη, περιήλθεν ἐπὶ φορείου ἄσπεκτους πάσας τὰς τάξεις τῆς στρατιᾶς παροτρύνων τοὺς στρατιώτας εἰς ἀνδρίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς τε θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος. Ἐπειδὴ δὲ ὀλίγω ὕστερον εἶδεν ὅτι ἡ νίκη ἐβόρεπεν εἰς τοὺς ἐναντίους, ἂν καὶ ἦτο ἤδη ἐγγὺς τοῦ θανάτου, ἐπήδησεν ὀρμητικῶς ἐκ τοῦ φορείου, συνήθροισεν περὶ ἑαυτὸν τὰ δυσκορπισμένα τάγματα, καὶ ὠδήγησεν αὐτὰ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, τοῦτο δὲ καὶ μόνον ἤρκεσεν εἰς τὴν κατατρόπωσίν του. Ἀλλὰ μόλις συνήλασε τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν συμπλοκὴν, αἰσθανόμενος ἤδη ὅτι παντελῶς ἀπέκαμεν, ἀνεπήδησε πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ φορεῖον· ἐκεῖ δὲ ἐπιθείς τοὺς δακτύλους εἰς τὸ στόμα διὰ νὰ παργγεῖλῃ σιωπὴν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀξιοματικούς ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως.

(Adisson The Spectator).